

BÂHNÂMEYE BİR BAKIŞ VE GELİBOLULU MUSTAFA ALÎ'NİN BÂHNÂMESİ*

*Ahmet ADIGÜZEL***

ÖZET

“Muhteşem yüzyılın bilgesi Ali”

Mezopotamya ve Mısır'da başlayan ve antik Yunan'da Hippokrat ile oluşan tıp ilmi, literatürü ve bilimin ilerlemesi sonucu, tıp biliminde cinsel sağlık bir disiplin olarak kabul edilmiştir. İnsan sağlığının vazgeçilmez ve sosyal hayatın bir parçası olan cinsel sağlık M.Ö'den itibaren bir ilgi sahası olmaya başlamıştır. Batı'da Uzakdoğu'da ve birçok uygarlık merkezinde konu ile ilgili yapılan araştırmalar, yazılan kitaplara değinildi. Zevk ve fantezi amaçlı kaleme alınan Kama-Sutra gibi eserlerin yanında tıp biliminin bir dalı olarak cinsel sağlığı merkez alan, bilimsel boyutuyla irdeleyen Bâhnâmeler karşılaştırılarak, bu iki türün farkları ortaya konuldu. Antik Yunan tıbbından etkilenen Müslüman milletler, Antik Yunan'dan tercüme eserlerle başlayıp her İslam cemiyetinde olduğu gibi Türk Milleti de eserleri kendi diliyle telif etmeye başladıktan sonra Osmanlı devletinde telif eser olarak kaleme alınan ilk bâhnâme hakkında bilgi verildi. Bâhnâme'nin amacının cinsel sağlık ve tedavinin yolları olduğu aktarıldı. 16. ve 17. yüzyıldan itibaren bâhnâmelerin çoğunun değişime uğrayarak pornografik bir zemine kaydığı aktarıldı.

Gelibolulu Mustafa Ali'nin hayatı, kişiliği, sanatı ve sanat eserleri hakkında bilgi verildi. Hayatında yaşadığı badireler, umutlar ve yaşadığı hayal kırıklıklarına yer verildi. Kimi yapıtında sözden ziyade manayı, hünerden çok gerçeği önemseyen Ali, beklentisi ve ihtiyacı gereği kimi zaman da sözü manaya hüneri gerçeğe galip kıldığını tespit ettik. Ali, Osmanlı devletinin muhteşem yüzyılında bir kültür bilgesi olan bir şahsiyettir. Yaşadığı devre iz bırakan ve döneme damga vuran Sanatkâr ile ilgili şimdiye kadar yazılan birçok eserde elliye yakın eser kaleme aldığı anlatılır; fakat birçoğunda Râhatü'n-Nüfus veya Ruhü'n-Nüfus adlı bâhnâme eserinden biyografik çalışmalarda söz edilmemektedir. Yaptığımız araştırmalarda kuvvetle muhtemel adı geçen eserin Gelibolulu Mustafa Ali'ye ait olduğu kanaati hâsıl olmuştur. Nüshaların bulunduğu yerler

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Girne Amerikan Üniversitesi Doktora Öğrencisi, El-mek: aadiguzel@hotmail.com

ve nüshaların künyeleri verilerek, Berlin ve Kayseri Râşid Paşa nüshaları karşılaştırılarak yapıtlardan alıntılar yapıldı. İki cüzvden oluşan ve her cüzvü dört bâbdan oluşan Râhatü'n-Nüfus'un birinci cüzvü kadınlar, ikinci cüzvü erkekler için yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelibolulu Mustafa Ali, Bâhnâme, Râhatü'n-Nüfus, cinsel sağlık

AT A GLANCE TO BÂHNÂME AND GALLİPOLİ MUSTAFA ALİ'S BÂHNÂME

STRUCTURED ABSTRACT

Starting in Mezopotamia and Egypt and formed in ancient Greek sexual health has been accepted as a discipline in medical science, Literature and result of progress in science, Sexual health; An indispensable and social Life of human health has become in B.C. as an area of interest.

In the West far East and center of many civilization research done with the subject and books were written. Besides of pleasure and fantasy Works Like as Kama-Sutra as a branch of medical science field of sexual health centers compared with Bahname that examines the scientific and that two types differences were demonstrated.

Muslim nations affected by the Ancient Greek medicine starting with Works translated from Ancient Greek as in all Islamic societies Turkish nation also Works after starting to copyright in their own Language penned the copy righted work of the Ottoman state was informed about the first bahname renovation. The aim of Bahname was transferred as sexual health and ways to treat. During 16th and 17th century most of Bahname was transferred from a pornographic ground and changed by stopping. Mustafa Ali from Gallipoli's life and personality, were informed about art and art Works. It was given the hopes and frustrations experienced that he Lived the Life of trials and hardships.

In some sense, we found that the trick to make real winner rather than the so-called structure, the very fact that cares trick Ali, expectations and needs should also mention some meaning. He was a personality, a culture wise magnificent century in the Ottoman Empire About the Craftsman who was persistent and stamper of the era, it was explained that he wrote about so Works, written in many Works up to now; but most of his work was not mentioned from Râhatü'n-Nüfus or Ruhü'n Nüfus named Works in the biographical Works. In our research Likely the work belongs to Mustafa Ali from Gallipoli.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

It was made copies af the Works by comparing from Berlin and Kayseri Rashid Pasha Works where given copies and copies af the catalog, Râhatü'n-Nüfus consisting of two parts and only part consisting of four pages-first part was written for women and the second part was written for men.

RESULT

Phases which was mentioned with old medicine and a part of this sexual health, the perception formed in Far East, Maghreb and Islamic civilization was described by examples from respective Works, the simiarities and differences between the Bahname, Kama-Sutra and fragrant garden. The findings were emphasized about pornographic themes especially after the 17th century, timing away from the sexual health of its kind of Bahname.

Considering that age lived in this era was a time when the Ottoman Empire reigned five continents. That is, it was living its magnificent century. He studied in Gallipolli which the period can be cinsidered a cultural center of the Ottoman Empire (before the conquest of Istanbul) and he completed his education in madrasas of Istanbul. He worked tasks that can be called senior such as cultural centers in Baghdad, Erzurum, Sham, Halep, Manisa, Amasya and Trabzon. Ali, who hit circuit stamp and left traces in many fields, had been in the science councils with artists. Author, who holds art light-colored and rich, penned in the masterpieces of the genre named Künhü'l-Akhbar that took place in 300 years Ottoman History. We included life, personality art and Works to Mustafa Ali from Gallipolli whose work history not discussed with the historiography and was given qualified works in that many other types.

We tried to promote making the-excerpts from his book Rahat'ün-Nüfus, a copy of in Turkey and a copy of in Berlin and the other three copies in Cairo. These statesments in the copy of Berlin as "Bahname-yi Kebir ve Bahname-yi telif-i Ali merhum", Rahat-ün-Nüfus was staffed belonging to Mustafa Ali from Gallipolli. This work was penned in addition Arabic work of Tifaşi again. The work consists of two parts: poetry is interspersed between prose. Although it was not created a high poetic language in verse meter, a meter was used masterful. Ali's language was heavier than other literary Works. We believe that this work is also due to be a science book. In the work used heavily in Arabic and Persian, Arabic language and spelling was used in a weighted manner according tradition of era. It includes sexual health, male and female physiology, sexual enchancement and strengthening compositions, methods of treatment, pregnancy and many more housing information.

Key Words: Mustafa Ali Gallipolli, Bahname, Râhatü'n-Nüfus, Sexcual health.

Bâhnâmeye Bir Bakış ve Gelibolulu Mustafa Ali'nin Bâhnâmesi

Dünyada cinsel sağlık ve cinsellik eski tıp literatürünün bünyesindeydi, uygarlığın gelişmesi ilmi disiplinlerin oluşmasıyla cinsel sağlık da Mevzûâtü'l-ulûm gibi ilimlerin tasnifiyle bağımsız bir tıp sahası olmaya başladı, yani, eski tıbbın bilim dallarına

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

ayrılmasıyla; tıp ilminin bir kolu sayılmıştır. İlmü'l-Bâh veya İlm-i Bâh adı altında bir disiplin olarak gelişmiştir. 9. yüzyıldan itibaren Arapça, 11. Yüzyıldan itibaren Farsça ve 15. Yüzyıldan itibaren Türkçe yazılan “Bâhnâme”ler önceleri toplumda ayıp sayıldığı, havas tabakası tarafından gizli okunduğu ifade edilmektedir. “Bâhnâme”ler, Hintlilerin “Kama-sutra”ları Mağrip’in “Kokulu Bahçeler”inden farklı olarak cinsel sağlığı ön plana çıkarmaktadır. Bu eserlerin pornografik eserler olmadığı kadın ve erkek tipolojisi, kadın estetiği, güzelliği, cinsel gücü artırıcı tedavi yöntemleri ve ilaçlar geliştirdiği, kısırlığa çare, gebeliği önleyici, bebeğin cinsiyetini etkileyecek çarelere başvurabileceğini anlatan eserlerdir. Avrupa’da ve Uzakdoğu’da M.Ö. örnekleri bulunan ve İslam Uygarlığında “Bâhnâme” olarak adlandırılan bu eserler toplumun kültürü ve yaşam tarzı konusunda çok önemli bilgiler vermektedir. 15. Yüzyılda Osmanlı sarayında önemli bir yer edinen Bâhnâme’ler 17. Yüzyıldan itibaren öğretim ve sağlık amaçlarından saparak tamamen pornografik bir içerik kazanmaya başlamıştır.

Arapça Şehvet anlamındaki bâh ile buna Farsça, risâle ve kitapçılık anlamında nâme kelimesinin birleşmesinden meydana getirilmiş, cinsî birleşme ile ilgili konuları toplu olarak ele alan kitap demektir. Şehvet verici resimleri ve yazıları içinde toplayan kitap, mecmua (Develioğlu,1997: 65).

Osmanlı öncesi Türk kültüründe yer alan cinsellik ve cinsel sağlık konuları birçok şiirde dile getirilmiş, açık veya örtük bir biçimde dillendirilmiştir. Anıtsal eser, Divan-ı Lügati’t-Türk’te de bu konulara değinilmiş, ardından 1082 yılında kaleme alınan Farsça ansiklopedik eser “Kabusnâme”de bu konulara yer verilmiş, 15. Bölüm bu konulara ayrılmıştır. Cinsel sağlığın sosyal yaşamın bir gerçeği olduğu vurgulanmıştır.

Cinsel sağlık ve cinsellik, destanlardan masallara, halk edebiyatının çeşitli formlarından şiirlere kadar çok zengin bir alana yayılmıştır. Cinselliği konu alan ve cinsel sağlığı anlatan bu eserler zamanla sadece cinselliği konu alan yapıtlara dönüşmüştür.

16. yüzyıldan kaldığına inanılan elyazmalarından biri, Hollanda’nın Groningen Üniversitesi kitaplığında (Cod. Gron. A g 8) saklanıyor. Yazmada bulunan 75 öyküden bir kısmı cinsellikle ilgili metin ilk kez K.R.F. Burill tarafından bilimsel bir dergide, orijinal dili ve bugünün Türkçesine uyarlamasıyla birlikte yayınlandı. (Archivum ottomanicum, Tomus 11, anno, 1970) (Bardakçı, 1992).

Bâhnâmeler, “Kama-sutra”lar veya “Kokulu Bahçeler” halk arasında aynı biçimde algılanmaktadır, bu anoloji olmaktan öteye gitmemektedir. Bâhnâmeler’in ana teması ve fikri yapısı, cinsel sağlık, cinsel hastalık ve bu hastalıkların tedavisi için çözüm arayışlarıdır. Bu yapıtlar cinsel bilgileri içeren birer sağlık ansiklopedisidir. Geleneksel tedavi yöntemlerinin devrin bilimsel tedavisine evrilmesidir. Bu eserler ayrıca beden bakımı ve temizliğinin sağlıklı bir yaşam için gerekliliğine ve önemine de değinmektedir.

Bâhnâmelerde anlatılan müstehcen, abartılı hikâye ve masalların psikolojik olan cinsel sorunların ve hastalıkların iyileştirilmesi amacıyla yazıldığı vurgulanmaktadır. Modern tıpta da cinsel sağlıkla ilgili birçok sorunun kaynağının; kıskançlık, eşlerin uyum problemi, heyecan ve korku gibi psikolojik kaynaklı sorunlardan oluştuğu bilinmektedir. Ayrıca erkek ve kadınların cinsel organlarına ait bazı rahatsızlıklar, tansiyon, şeker ve kolesterol gibi kronik hastalıklar ve ileri yaştan kaynaklanan cinsel rahatsızlıkları tedavi yolları, şurup, macun gibi doğal ürünlerden elde edilen uyarıcı ve kuvvetlendirici terkiplerle tedavi yöntemleri geliştirilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Kama, ruhla birlikte aklın yardımıyla, beş duyu aracılığıyla; işitme, hissetme, görme, tat alma ve koklamayla uygun nesnelerden zevk almadır. Buradaki temel şey, duyum organı ve onun nesnesi arasındaki kendine has bağlantıdır ve bu bağlantıdan ortaya çıkan zevk bilincine Kama denir (Vatsyayana, 2009,10).

Buradan da anlaşılacağı üzere Kama-sutralar, cinsel pozisyonlar, aşk teknikleri ve diğer pornografik temalar içeriklidir. Kokulu Bahçeler veya İtirl Bahçeler olarak bilinen eserler, Bâhnâme ile Kama-sutralar arasında bir köprü görevi görmekte yani, her iki türden de özellikler taşımaktadır, hem cinsel sağlık konularına yer veriliyor hem de pornografik içerikler anlatılıyor.

Her yanı ipekle kaplı, üzerinde yine ipekli kumaşlardan kubbe biçiminde bir cibinliği olan yatağına uzandı, sonra titreye titreye eteklerini sıyırdı kalçaları üzerinden. Tanrı'nın özene bezene yaratmış olduğu tüm güzelliği...(İtirl Bahçe: 2009, 20).

Kadınlarda kısırlığı ortaya çıkaran etkileri şöylece sayabiliriz; rahimde kan pıhtıları, ya da su toplanması, erkeğin cinsel organlarının bozukluğu, tohumlarının kusuru, aybaşı akıntısının düzensiz oluşu ve rahimde yerleşmiş bir yer varlığı (İtirl Bahçe: 2009, 101).

İtirl Bahçe'den yaptığımız bu iki alıntı eserin cinsel sağlık ve cinselliği konu edildiği, bundan dolayı cinsel sağlık konusunda Bâhnâme, cinsellik konusunda da Kama-sutra özeliğini taşımaktadır. Türünün esas temsilcisi olan yani, erken Bâhnâme diye tanımlayacağımız eserlerde cinsellik her zaman ikincil planda kalmıştır.

İslam uygarlığında, Arap ve Fars kültürlerinin doğrudan etkisi altında kalan Türkler sosyal, kültürel, sağlık ve diğer birçok alandan etkilendikleri gibi cinsel sağlık konusunda da etkilenecek önce tercüme daha sonra telif yoluyla bu bilim disipliniyle ilgili eserler kaleme almışlardır.

Osmanlı devletinde telif eser olarak kaleme alınan ilk bâhnâme, Alî Bin İshak'ın eseridir(1430) (Bayat: 2009, 77).

İslam dünyasında Ebû Ubeyd Cüzcânî'ye atfedilen "Tıp yoktu, Hippokrates buldu; ölmüştü, Galenos diriltti; kördü Huneyn Bin İshâk gözlerini açtı: Dağınıklığını Râzî topladı: eksikliklerini de İbn-i Sinâ tamamlayıp olgunlaştırdı. Tıp tarihini bu anlamlı ifadeyle özetleyen Cüzcânî'den de anlaşılacağı üzere İbn-i Sinâ kendisine kadar gelen bütün tıbbî bilgileri metodolojik ve sistematik olarak toplayıp tıp disiplini belli bir literatür çerçevesinde ele almıştır. İbn-i Sinâ kitabı olan Kânûn'dan tıp dilini, terimleri oluşturarak kendisinden sonra yapılan çalışmalara örnek olmuş ve Kânûn, duayen bir yapıt olarak kabul edilmiştir. Kânûn tıbbın her sahasını konu edinerek âdeti bir ansiklopedik eser mahiyetindedir. Kânûn kitabına yazıda yer vermemizin sebebi, cinsel sağlık sahasına oldukça yer vermesindendir: Döl suyunun yayılmasının sebepleri, Döl suyunun sebebi, cinsel ilişkinin faydaları, cinsel ilişkinin zamanı, cinsel gücü arttıran basit ilaçlar, cinsel gücü arttıran gıdalar Kânûn 'dan cinsel sağlık ile ilgili kendisinden sonra yazılan neredeyse eserlerin tamamı, buna Râhatü'n-Nüfus'da dahil, alıntılar yapılmış, atıflarda bulunulmuştur.

Tıp ve sağlık sahasında yazılan yazma eserler üzerine birçok çalışmalar yapılırken "Bâhnâme" olarak cinsel sağlık ve cinsellik içerikli eserler hakkında sınırlı sayıda araştırmalar yapılmış, bu araştırmalar da daha çok tıp disiplini amaçlı olmuştur. Bâhnâmelerde dillik özellikler ve dil bilime katkı sunacak kapsamlı çalışmalar, eserlerin içeriklerinden olsa gerek bilim insanları tarafından diğer sahalarla karşılaştırdığımızda

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

gerekli ve hak ettiği ilgiyi görmekten ziyade, bir dışlanmışlık söz konusudur. Toplumun sosyal gerçeği ve yaşamın bir parçası olan bu eserler hem önemli dil malzemesi hem de çok zengin kültürel değerleri ve unsurları barındırmaktadır.

Gelibolulu Mustafa Alî

Gelibolulu Mustafa Alî (25 Nisan 1541) Gelibolu'da doğdu. Gelibolu Osmanlı'nın o dönemde Balkanlara, Avrupa'ya açılan önemli bir kapısıydı. İstanbul'un alınışına kadar Gelibolu âdeta bir siyaset ve kültür merkezi konumundaydı. Gelibolu, Batıya açılan bir kapı olmakla beraber ayrıca Osmanlı denizciliği için de bir beşik konumundaydı. Osmanlı donanmasının çekirdeği, nüvesi denilebilecek bir durumdaydı. Balkanlara akın düzenleyen akıncı beyler burayı bir üs olarak kullanır, seferlerden elde ettikleri ganimetlerin önemli kısmını buraya ayırırlardı. Bu maddi imkânlar şehrin imaratını, fizikî yapısını yenileyip geliştirdiği gibi kültürel faaliyetlerin de yapılmasına zemin hazırladı. Bütün bu imkânlar yumağı Gelibolu'da uzun süre devam edecek bir kültürel ve sanatsal canlılığın doğup gelişmesine vesile oldu. Osmanlı şiir atlasına bakıldığında 16. ve 17. yüzyılda ismi tezkirelere geçmiş otuzu aşkın sanatkar Gelibolu'da yetişmiştir. Osmanlı kültür ve sanat dokusunu oluşturan yedi-sekiz önemli kültür merkezinden birisi de Gelibolu'dur. Devrin şartları ve gelişimine bakıldığında Alî, Osmanlı kültür mozaikini geliştiren, zenginleştiren böyle bir kültür merkezinde dünyaya geldi. Asıl adı Mustafa'dır, daha çok doğduğu yer ve mahlası olan Gelibolulu Alî olarak tanındı. Ailesinin Balkan'dan gelip Gelibolu'ya yerleştiği bir Hırvat veya Boşnak olduğu tahmin edilmektedir.

Alî, altı yaşında okula başladı. Habîb-i Hamîdî'den Arap gramerine ait meşhur eser "Kâfiye"yi okudu, hemşehrisi Surûrî'den de tefsir ve fıkıh dersleri aldı. Surûrî bilginliği yanında şiirle de ilgilenen biriydi. Öğrenim hayatı yirmi yaşlarında medreseden mezuniyetle tamamlandı (İsen,1988:2).

Alî, öğrenim hayatını İstanbul'daki medreselerde de devam ettirerek kendisini yeterince geliştirmenin çabası içerisindeydi. Devrin meşhur; Rüstem Paşa, Haseki ve Semâniye gibi İstanbul medreselerinde de öğrenim gördü. Alî, Şehzade II. Selim için yazdığı Mihr ü Mâh'ı kendilerine takdim etti. Alî'nin asıl niyeti müderris olmaktı, fakat Şehzâde ile gelişen yakın ilişki onu bilim insanı olmaktan alıkoyarak, Ona, bürokrat, yönetici olma yolunu açtı. Bu yakın ilişkiyi pekiştirecek bir hadise Şehzâde'nin avdayken Alî'den şu anki durumumu tasvir eden bir beyit ister, hazırlıksız olmasına rağmen:

Şâhbâz-ı himmetin destinde olsun ber-karâr

Olur elbette hü mâ-yı saltanat bir gün şikâr

"Himmetinin doğanı kolunda varsın dursun, elbette bir gün saltanat hü mâsı ona az olacaktır. "

Müderris olmayan Alî, saraya sürekli yakındı. Beylerbeyi ve padişahların iltifatına mazhar oldu. Heft-Meclis adlı eserini Sokullu Mehmet Paşa'ya takdimin mükâfatı olarak Bosna Beylerbeyi divan kâtipliğine atandı. Alî'nin beklentisinin çok altında olan bu görev, Alî'nin yaşamı süresince psikolojik olarak yaşadığı; hak ettiğim, layık olduğum göreve atanmıyorum, intibamı oluşturur. Alî, yöneticiliği yanında yazmayı hiç bırakmadı, kalemi sürekli çalışan velut bir yazar ve şairdi. Ayrıca devrin sanatçılarıyla da sürekli iletişim içerisindeydi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Alî, ikbâl, makam hedeflerinden hiçbir zaman vazgeçmedi. Şehzadeliğinde tanıdığı ve tahta geçen III. Murad'a tahta çıkışını kutlayan bir kaside yazarak kendilerine takdim etti. Saraydan umduğu tepkiyi bulamayınca ısrarcı oldu, "Kayık" matlalı bir kasideyi daha sonra "Sünbül, Tîg ve Uyur" redifli kasidelerini sultan III. Murad'a takdim etti, fakat ne yazık ki verilen mükâfatlar Alî'yi memnun etmedi bu mükâfatlar onun beklentilerinin bir hayli altındaydı. Alî, Halep'e tımar defterdârı olarak görevlendirildi. Bu görevi sırasında kaleme aldığı sultanlara nasihatlar veren kitabı "Nushatü's-Selâtin bu bilgili, donanımlı, velut ve bir o kadar da hırslı sanatkârın hüznü otobiyografisini ifşa eden bir yapıttır. Halep'te ne kadar kaldığı bilinmemektedir; fakat Halep'te bereketli bir devir yaşadığı o dönemde kaleme aldığı Nusretnâme'yi ve 1582'de Şehzade Mehmed'in Camiü'l-buhur der Mecâlis-i Sûr'u yine dönemin padişahına sundu ve sonuç değişmedi. Alî tekrar büyük bir sükût-u hayale uğradı. Kaleme aldığı bu eserlere rağmen iltifat yerine görevden aziller yaşadı. Atandığı görevler hem maddi olarak hem de makam itibarıyla Alî'yi doyumamayan, tatmin etmeyen görevlerdi. Bu olumsuzluklara sürekli tayinler, yer ve görev değişiklikleri de eklenince Alî'nin psikolojisi bozulmaya başladı. Onu teskin eden bulunduğu yörelerdeki ilim ve sanat meclislerine iştirak etmesi oldu. Rumeli'de katıldığı ilim meclislerine, tayin olduğu yörelerde de devam etti. Sanatkârlarla hiçbir zaman irtibatı koparmadı. Kültür adamı olan Alî'nin sanat yaşamını etkileyen sanatkâr kişiliğinin oluşmasında rol alan bu meclisler, Rumeli'den sonra Erzurum, Bağdat ve Şam gibi Osmanlı'nın önemli kültür merkezlerinde dönemin duayeni olan sanat insanlarından Ahlâk-ı Alâyî yazarı büyük bilgin Kınalızâde Alî Çelebi (1510-1573), tezkire müellifi Ahdî (1598), Bağdatlı Ruhî (ö.1605) ve Nef'î (1635) gibi sanatkârların kiminden etkilenen kimini etkileyen Alî, yaşamı boyunca bu geleneğini sürdürdü. Alî'nin ikbâlî üzerinde sürekli bir karabulut gezer durur, ya istediği makama atanamaz ya da atandığı makamda çok kısa süreli kalabiliyor, çünkü sık sık görevden azlediliyor. Bu durumdan mustarip olan Alî "Hangi eyalete defterdâr olduysam, görevden alınma haberim oraya benden önce varıyor." Şikâyetini dile getiriyor, saray içi entrikalar, Osmanlı devletinin yükselişini tamamlayıp duraklama dönemine girmiş olması, birçok bilim insanının, yöneticinin ve siyasinin hayatında görülen düzensizliklerin yaşanmasında Alî'nin payına fazlasıyla düşmüş oldu. Sıkça yaşanan tayinler, terfiler, görevden uzaklaşmalar, aziller hatta sürgünler, devrin düzensiz ve kaotik sosyal yapısının önemli bir göstergesidir. Alî, son olarak Cidde Sancakbeyliği'ne atandı. Deniz yoluyla giden sanatkâr uzun yolculuğu esnasında, Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-Adâtî'z-zâhire ve Mevaiddü'n-nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis adlı yapıtlarını yazdı. Her eserin yazılışında olduğu gibi bu eserlerle de Alî'nin bir beklentisi vardı. Bu beklenti biraz da haklı bir gerekçesi olan bir beklenti, belki de bir ihtiyaç idi. Çünkü belki de eserleri içerisinde gaye-i hayalî olarak gördüğü ve Osmanlı devleti için de çok büyük bir öneme sahip olacak tarih kitabı "Künhü'l-âhbâr"ı yazıyordu. Eserin eksiksiz bir şekilde tamamlanabilmesi için ihtiyaç duyduğu kaynakların Mısır'da bulunmasıydı. Daha önce Mısır defterdarlığı beklentisini bu amaçla Mısır valiliğine evirdi. Hayal kırıklığı yaşamında bir silsileye dönüşen Alî, bu kör talihten kurtulamadı ve bu beklentisi de gerçekleşmeyince önemli sağlık sorunları baş gösterdi. Hem psikolojisi hem de sağlığı iyiden iyiye kötüleşen sanatkâr, saraya, Cidde'den gönderdiği mahzun ve manzum mektubunda sağlık gerekçesiyle emekliliğini istedi. 1600 yılında Cidde'de yaşamını yitirdi. Mezarının yeri bilinmemekle beraber Cidde'de olduğu bilinmektedir. Mezarın Gelibolu'da olduğu görüşü de bulunmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Alî'nin sergüzeşti hayatından süzülen onun mağrur bir mizacı olduğu izlenimdir. Önceleri kullandığı Çeşmî mahlasını ulu, yüce anlamını taşıyan Alî kelimesini mahlas olarak tercih etmesini de bu izlenimi teyit eder niteliktedir. Meslek hayatının daha başındayken hakkı olan makama ulaşamayıp psikolojisi, ileriki yıllarda gösterdiği çabalara rağmen, arzu ettiği makama gelemeyişi, hakkı yenildiği inancı, psikolojisini iyice bozup agresif ve geçimsiz bir kişilik sergilemesine sebep olmuştur. Sanatkâr, bu psikolojisini eserlerine dahi yansıtmıştır. Hakkının yenildiğinden, değerinin bilinmediğinden şekva etme, dert yanma, Divan şairlerinde genellikle yaygın olan bir düşüncedir.

Alî, Osmanlı devletinin yükselişte olduğu, muhteşem yüzyıl olarak tanımlanan bu asra uygun bir sanatkârdır. Velut olduğu kadar, çok yönlü de olan Alî'nin kaleme aldığı türlerin sayısı da oldukça fazladır. Eserleri nicelik ve nitelik bakımından önemlidir. Bilgi heybesinde her ilim sahası için söyleyeceği önemli bilgilere vakıftı. Alî'nin edebi eserlerinde, kişiliğine dair açık ve örtük izlere rastlamak mümkündür. Edebî eserler, yazarlarının bir nevi otobiyografisi olabilmektedirler. Yazının başında da belirttiğimiz Gelibolu'nun özel konumu, barındırdığı imkânlar yumağında nitelikli bir öğrenim gören Alî, kendisini bilim, kültür, sanat, edebiyat, siyaset gibi birçok alanda geliştirme fırsatı buldu. Meslek hayatında da sürekli değişik coğrafyalara atanması, onun zengin ve farklı kültürlerle tanışmasına vesile oldu. Bütün bu birikim ve zenginlikleri, Alî başarıyla eserlerine aktardı. Muhteşem yüzyılın bilgisi Alî, mizacını ve yaşadıklarını harmanlayarak, bilgi ve donanımını eserlerine yansıttı. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "hatıralarını mizacıyla yazan ifadesi" Alî'nin mizacı ve sanatıyla örtüşen bir tespittir. Birçok eserinde devrine göre sade bir dille yazdığı söylenebilir. Arapça ve Farsçası çok ağır olmayan dille kaleme aldı. Alî'nin eserlerini kaleme alma amacında toplumun faydası olduğu yine kendi kaleminden anlaşılıyor. O, eserlerini " Zebân-ı vuku" yaşayan, canlı dil ile yazdığını ifade eder. Yani, sanat yapmaktan ziyade cemiyetin yararlanması için yazdığı anlaşılmaktadır. Arapça ve Farsça kelimeleri de ihtiyaç durumunda en uygununu bulma, kullanma birikim ve yeteneğine de sahip olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Alî, sade bir dille yazmasına rağmen devrin geleneği olan düz yazıda; kafiye ve secilere sıkça başvurur. Sözden ziyade manayı, hünerden çok gerçeği önemser. Sade bir dilin yanında açık, akıcı, canlı bir ifade ve anlaşılabilirlik onun üslubunun temel özelliğidir.

Çok ve çeşitli yazan Alî, araştırmacılar tarafından daha çok tarihçi olarak tanınır. Kühü'l-ahbâr'da elliye yakın eser kaleme aldığını beyan etmektedir. Alî'nin tarihçi kabul edilmesinin yegâne sebebi Osmanlı devletinin önemli tarih kitaplarından olan Kühü'l-ahbâr'ı kaleme almasıdır. Kühü'l-ahbâr için F.Babinger "Osmanlı tarih araştırmaları için bir definedir." der.

Araştırmacılar, Alî'nin eserlerini şöyle tasnif etmekte:

I. Tarihî eserler

II. Edebî eserler

III. Sosyal hayatla ilgili eserler

IV. Diğer konulardaki eserler

I. Tarihî Eserleri: Bu alanda on üç eser kaleme almıştır.

Kühü'l-ahbâr: Alî denilince akla gelen ilk eseri ve aynı zamanda alanında başyapıt bir eser olduğu tarih disiplini kabul edilmektedir. Eser uzun bir mukaddime

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

ve dört rükünden oluşmaktadır: birinci rükünde dünyanın yaratılışından Hz. Adem'e kadar geçen zaman, ikinci rükünde Hz. Adem'den peygamberler ve Abbasi dönemini, üçüncü rükünde ise Türk Irkı, Oğuzlar ve beylikler dönemi, dördüncü rükünde Osmanlı'nın ilk üç yüz yılı anlatılır. Bu bölüm de iki cilt olarak tertip edilmiş, birinci cilt başlangıçtan Yavuz Sultan Selim devri de dâhil, ikinci ciltte ise Kanunî'den 1596 yılına kadar olan olayları kaleme almıştır. Bu üç yüz yılı ayrıntılı bir biçimde; padişahların tahta çıkışı, şehzâdelerin sünnet düğünleri, padişahların doğumu, mizaç, yetenek, bahşış ve ihsanları, devrinde geçen olayları, ölümü ve defin merasimini anlatır. Bunun ardından padişahın hizmeti, eserleri bilim kültür ve sanata olan katkıları, önemli devlet adamları, eşrafı bilgin, şeyh ve şairler ile ilgili konuları anlatmıştır. Bu bölümde biyografilere yer veren sanatkâr, özellikle şairlere ayrı bir önem atfetmiş, 291 şairin biyografisini kaleme almıştır.

2.Menâkıb-ı Hünerverân: Kendisi de bir hattat olan Alî, Bağdat Hazine Defterdarlığı görevindeyken 1587 yılında bu eseri yazmıştır. Küçük, fakat kültür tarihçiliği bakımından önemli bir eserdir. Hattatları ve mesleğin sorunları ile ilgili bilgi vermiştir.

3.Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-Adâtî'z-Zâhire: İnsanlık tarihine önemli izler bırakan ve uygarlığın önemli beşiklerinden biri sayılan Mısır, aynı zamanda bereketiyle de gözde olan bir coğrafyaydı. Mısır'ı iki sefer ziyaret eden Alî, hatıralarını ve gözlemlerini kaleme almıştır. Eser; önsüz, iki bâb bir zeyilden oluşmaktadır.

4.Fusûlü'l-Hallü ve'l-Akd ve usûlü'l-Harcü ve'n-Nakd: Devlet yönetimini anlatan bir eserdir.

İslam ülkelerinin kuruluş, yükseliş ve yıkılış evrelerini anlatmış. Ek kısmında ise Osmanlı devletini kaleme almış, Alî, ayrıca diğer Türk Devletleri ve beyliklerini de değerlendirmiştir.

5.Nusretnâme: Lala Mustafa Paşa'nın 1578 yılında Gürcistan, Şirvan ve Azerbaycan seferinde, fetihleri anlatmaktadır.

6.Fursatnâme: Nusretnâme'nin tamamlayıcısı sayılabilecek bir tarih eseridir. Sinan Paşa'nın emriyle yazılmıştır.

7.Nâdirü'l-Mehârib: Şehzâde Selim ve Beyazıt'ın Konya savaşını anlatan bir eserdir. Şiir ve düz yazım karışımı kaleme alınmıştır. Şiirlerin büyük bir bölümü Farsça kaleme alınmıştır.

8.Heft-Meclis: Kanuni Sultan Süleyman'ın son seferi olan Zigetvar savaşını anlatmıştır. Sokullu için kaleme alınan bu eserde, Sanatkâr, sözü manaya, hüneri gerçeğe galip kılmıştır.

9.Zübdetü't-Tevârih: Ferhat Paşa'nın isteği üzerine tercüme edilmiştir. Peygamberler, peygamberimiz Hz. Muhammet ve Onun sahabeleri anlatılmaktadır.

10.Câmiü'l-Huhür der Mecâlis-i Sûr: Şehzade Mehmed'in 1582 yılında yapılan sünnet düğünü kaleme alınmıştır. Manzum ve nesir karışıktır.

11.Mirkatü'l-Cihâdi: Battal Gazi'nin torunu Melik Danişmend Ahmed'in savaşlarını anlatan destanımsı bir yapıttır. Alî bazı ilavelerle nüshayı zenginleştirmiştir.

12.Mirâttü'l -Avâlim ve Müşkât'ı: Dünyanın yaratılması ve doğanın evreleri anlatılmaktadır.

II. Edebî Eserleri

1.Divan: Künhü'l –Ahbar'da dört divandan söz edilmektedir. Üçünün Türkçe birinin Farsça yazıldığı belirtilmiştir. Türkçe divanlarından birinin adı bilinmemekte, diğerleri: Lâyihatü'l-Hakîka, diğeri Varidatü'l-Enîka olarak adlandırılmıştır. Farsça divana bugüne kadar ulaşılmamıştır.

2.Mihr ü Mâh: 1562 yılında kaleme aldığı ilk yapıtıdır. Na't ve kasidelerden mürekkeptir.

3.Mihr ü Vefâ: Eserin kendisine ulaşılammıştır. İlk kaleme aldığı eserlerden biri olduğu tahmin edilmektedir.

4.Tuhfetü'l- Uşşâk: Ahlakî değerleri anlatan bir mesneviden oluşan Matlaü'l-Envâl adlı Farsça esere bir naziredir.

5.Sadef-i Sad-Güher: Gelibolu'ya yıllarca ayrı düşen Alî memleket özlemini ve Gelibolulu sanatkarları övgüyle anlatan bir methiyedir.

6.Riyâzü's-Sâlikîn: III. Murad'a ithaf edilen manzum mensur karışımı tasavvuf ve ahlak kitabıdır. Sübhatü'l-Abdâl Arapça, Farsça ve Türkçe yazdığı bir mersiye'dir. Gül-i Sad-Berg ve Bedîu'r-Ruküm Mermau'l-Bahreyni eserlerini Farsça kaleme almıştır. Gelibolulu güzelleri anlatan Şehrengiz'i de bulunmaktadır.

III. Sosyal Hayatla İlgili Eserleri

1.Nüşatü's-Selâtin: Halep tımar defterdârlığında görevliken 1580 yılında kaleme aldığı bir siyasetnâmedir. Padişahlara ve devlet büyüklerine, yönetimle ilgili bilgiler sunan önemli bir eserdir. Mukaddime, dört bâb ve bir sonuçtan ibaret bir yapıttır. Alî, dördüncü bölümde, hayatını, kişiliğini ve sorunlarını açıkça anlatmıştır.

2.Mevâidü'n-Nefâis fi Kavaidi'l-Mecâlîs: Yazarın sosyal hayatını ve edebî görüşünü anlatan önemli bir yapıttır. Yaşadığı devrin sokağına, cemiyetine âdet ayna tutan bir eserdir. Toplumsal sıkıntıları, yozlaşmaları ve idari bozukluğu kaleme almıştır.

3.Mehâsinü'l-Adâb: Sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya sunulan bir siyasetnâme ve görgü kitabıdır. Arapça Sohbetü'l-mülûk adlı eserden bazı çıkarmalar ve esere ilaveler yapılarak oluşturmuştur.

4.Hülâsatü'l-Ahvâl der letâfet-i Mevâz-i Sahîh-i Hâl: Bu eser edebiyatımızda Ziya Paşa'nın habercisi durumundadır. Toplumsal aksaklıkları, düzensizlikleri ve yozlaşmayı, iğneleyici bir dille anlatan terci bend'den oluşmaktadır.

5.TuhFetü's-Sulehâ: Gazalî'nin Eyyühe'l-veled risalesine eklemeler yaparak kaleme aldığı sosyal içerikli bir eserdir. Sosyal içerikli olan diğer eserleri: Meâyübü'l-Erâzil ve Sad Kissa ve Sad Hisse, hilafet, Alîmlerin biyografisini ve hadis konularını ele almıştır.

IV. Diğer konulardaki Eserleri:

2.Hakayikü'l-Ekâlîm: Siyasetnâme ve devrin yöneticilerinin taşımaları gereken vasıf ve liyakati anlatan bir eserdir.

3.Mendeü'l-inşâ: Devlet büyükleri ile olan ilişkilerini anlatan, onlara ve kendisi için yazdığı mektuplardan oluşan bir eserdir. Yazarın biyografisini özetleyen bir yapıt sayılabilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

4.Münseât: Menşeü'l-inşâ gibi o da mektuplardan oluşan bir yapıttır: Türkçe, Farsça mektupları içerir ve tarihi bir özellik taşımaktadır.

Râhatü'n-Nüfus

Rahatü'n-Nüfus'u dokora tezi için yaptığımız araştırmalarda ve kütüphane künyelerinde, eser bir sağlık kitabı olarak adlandırılmıştı. Nüshanın filmlerini alıp okumaya başladıktan sonra, yapıtın bir "Bâhnâme" olduğunu gördük. Kayseri Râşid Paşa Kütüphanesi'ndeki nüshayı esas alarak çalışmamızı yürüttük, Daha sonra Berlin Kütüphanesi nüshasına ulaşabildik. Berlin nüshası kapağında "Bâhnâme-yi Kebir" ve "Bâhnâme-yi telif-i Alî merhum" ibaresini gördük. Ayrıca Mısır'da üç nüshasının daha bulunduğu bilgisine ulaşmamıza rağmen onlara ulaşma imkânını ne yazık ki bulamadık, bu duruma Mısır'ın kaotik ortamının da neden olduğu görüşündeyiz.

Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'nde Râhatü'n-Nüfus ismiyle kayıtlı olup konusu tıp olarak belirtilmiş, Almanya Milli Kütüphanesi'nde Rûhu'n-Nüfus ve konusu İslam dini-Tasavvuf ve Tarikatlar, Mısır Milli kütüphanesi'ndeki bir nüsha Talat 33 numarada kayıtlı bir diğer nüsha 8 numarayla Rûhu'n-Nüfus Tıp ilimleri, İstinsah, olarak kayıtlıdır. Mısır Hidiv kütüphanesi'nde bulunan üçüncü nüsha ise Râhatü'n-Nüfus Tıp ilimleri olarak kayıtlıdır.

Aşağıya kopyasını aldığımız Berlin nüshası kapağında Bâhnâmenin Gelibolulu Mustafa Alî tarafından yazıldığı kuvvetle muhtemeldir, Râhatü'n-Nüfus olarak isimlendirilmiştir. Eser iki cüzden oluşmuş olup birinci cüzü kadınlar için yazılmış, dört bâbdan ibarettir. İkinci cüzü erkekler için yazılmış olup o da dört bâbdan oluşmaktadır. Erkekler için yazılan cüzünde bulunan dördüncü bâbda beş fasıl bulunmaktadır. Eserde Arap dil imlası kullanılmış, eserin dili dönemin nesir diline göre çok ağır değildir. Osmanlı devletinde Arapça bilim dili olduğu için terimler Arapça ağırlıklıdır. Açık ve anlaşılır bir üslup ile yazılmıştır. Cimâ'ı Azaltmaya Sebep Nesneler, Kadınların Gebe Olma Hususları, Gebeliği Engelleyici Nesneler, Kuvvetli Tılsım ve Havâs, Kadınları Kağlayıp Cimâ'dan Men Etme, gibi konulara yer verilmiştir. 131 varaktan oluşan eser hicri 977 (1556)'de yazıldığı anlaşılmaktadır. Çeviri yazısı yapılan eserden alıntılar:

Tıbbî çeşnisi olan ve Şehzâde Mehmed için yazılan Tıfâşî'nün ilaveli Tercümesi Râhatü'n-Nüfus

¹⁷. Hicret-i nübüvvetden sene-yi seb'a ve seb'in ve tis'amiye (977) tarihiniñ evâili [6/a] ¹. idi, ki bu hakîr-i 'âlî şehir, ber muhteżâ-yı ve meşîyyet vadâr-ı geşt ü güzâr ². aqtâr iderek Şârûhan ve Aydın vilâyetlerinin mesîre-yi valâsı ³. ve dâire-yi bilâd-ı Rumuñ merkezi bî-hemtâsı Reşk-i Tûr-i sinâ. Boztağ ⁴. dedikleri yaylak-ı dilküşâyâ vüsûl ve sebze-zâriniñ bir kenârında ⁵. nüzûl-ı müyesser olmışdı.

¹⁰. Cüzv-i şâni, ammâ ki mühimât-ı ricâl ve esbâb-ı mücâma'at ve inzâl olup ¹¹. dört bâb ve her biri rengiñ ve müste'âbdür. Evvelkisi tahkîk-i mizâc ¹². ihlîl ve tedkîk-i imtizâc ve tahlîlde üç faşl-ı şâmil ve lezâiz-i ¹³. cân-ı dimâğına vâşıldür. İkincisi fevâid ve menfa'at-ı cimâ' ve maķaşid-ı ¹⁴. mazarrat-ı ictimâ' silkinde beş Faşl-ı câmi' ve esbâb-ı tekâsül ve teğâfûli ¹⁵. mani'dür. Üçüncüsü muķaddemât-ı edviyye-yi mu'âşeret ve muķavviyât-ı mücâleset ¹⁶. ve muvâneset huşûşân envâ-ı telezüzât ve eşnâf-ı ma'âcun ve şüfûf ve ¹⁷. huķnât beyânında on faşilla mü'eddî ve her biri şıdk ve şafâdur. [9/a] ¹. Dördüncüsü füşûl-ı şetda â'nî, esbâb ve mevânî' ģabl-ı nisâ huşûşân ². taķsim-i şehvet ve nevâķiz-ı mücâma'at zikrinden mâ'adâ ba'zı tılsimât-ı ³. mucerrebât ve cimâ'a müte'alliķ ģâlât taķşilinde beş faşla ķarîn ⁴. ve her bir mu'âşereti bezm-i dîndür. Bu üslûb üzre te'lîf ve taşnîf ⁵. Olındı ve nâm-ı merģubî Râhatü'n-Nüfus ķonıldı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

6. Cüzv ü kül her ne ise eyle beyân,

Zâhîr olsun melâhât-ı nisvân.

Rucû'ü's-Şeyh'in Tifâşî'ye aidiyeti kesin olduğu halde, Osmanlı bilim tarihinde, Kâtip Çelebi'den kaynaklanan yanlışlık veya metnin yanlış yorumlanması ile İbn Kemâl'emal edilmişse de, daha sonra İsmail Paşa düzeltmiştir

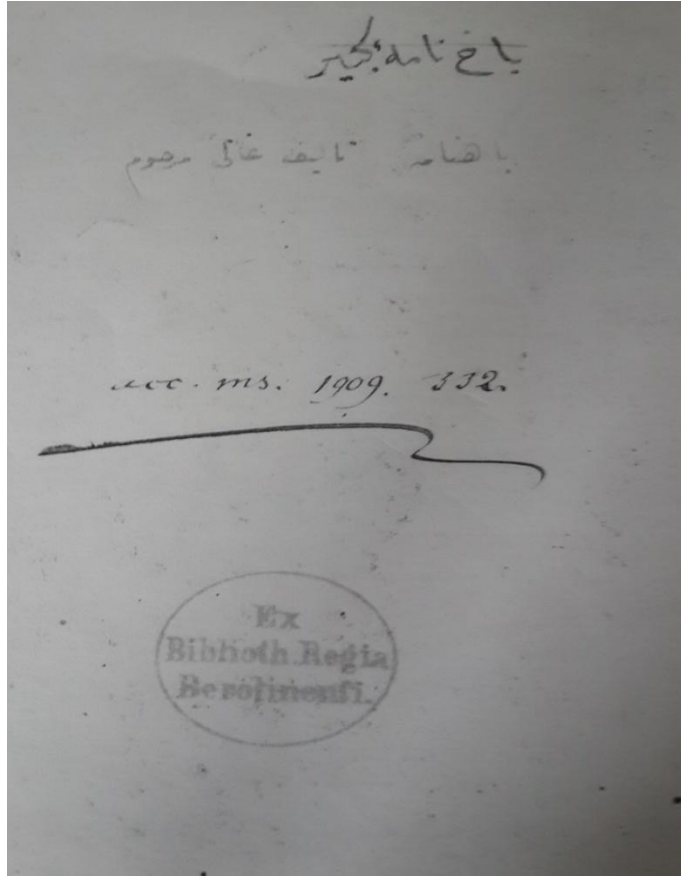
Bursalı Mehmed Tahir, İbn Kemâl'in Arapça yazdığı bu eseri, Gelibolulu Alî'nin Türkçeye çevirdiğini, Uzunçarşılı ise, İbn Kemâl tarafından Arapça yazıldığını ileri sürer. Buna mukabil, Şemseddin Sâmî ve İsmet Parmaksızoglu, İbn Kemâl'in, Yavuz Sultan Selimin emriyle tercüme ettiğini yazarlar (Bayat, 2009: 19).

Tifâşî'ye ait Rucû'ü's-Şeyh'e çıkarmalar ve eklemeler yapan Gelibolulu Alî eserden yaptığımız alıntıdan da anlaşılacağı üzere Râhatü'n-Nüfus olarak adlandırmıştır.

Eserin Tespit Edebildiğimiz Nüsha ve Künyeleri:

Râhatü'n-Nüfus: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, Yazmalar bölümü, 1320, dili Türkçe, konu Tıp, satır 17, varak 131, yazar Adı: Alî Mustafâ bin Ahmed Gelibolulu (948-1008/1541-1599).

Rûhu'n-Nüfus: Ms.or.oct.1128 staatsbiblotheek, Berlin, Alî Mustafa bin Ahmet Gelibolulu (948-1008/1541-1599), dili: Türkçe, konu: İslam dini-Tasavvuf ve Tarikatlar, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Yaprak:157, satır: 15 Yazı Türü: Nesih-rika

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Rûhu'n-Nüfus: Arşiv numarası: Talat 33, konu: Tıp ilimleri, İstinsah Tarihi 1285(1868), Kahire-Mısır, Mısır Milli kütüphanesi Türkçe yazmaları, yaprak: 92, satır: 17, yazı türü: Nesih, Dili Türkçe Alî Mustafa bin Ahmet Gelibolulu

Rûhu'n-Nüfus: Arşiv numarası: 8, Konu: Tıp ilimleri, Dili Türkçe yaprak: 118, satır: 21, yazı türü: Talik, Kahire-Mısır, Mısır Milli kütüphanesi, Alî Mustafa bin Ahmet Gelibolulu

Râhatü'n-Nüfus: Arşiv no:9073, Konu: Tıp ilimleri Dili Türkçe yaprak:118 satır: 21, yazı türü: Talik, Kahire-Mısır, Hidiv kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Alî Mustafa bin Ahmet Gelibolulu

SONUÇ

Eski Tıp ile zikredilen ve onun bir parçası olan cinsel sağlığın yaşadığı evreler Uzakdoğu, Mağrip ve İslam uygarlığında oluşan algı, bâhnâme, Kama-sutra ve kokulu Bahçe arasındaki fark ve benzerlikleri ilgili eserlerden örnekler verilerek anlatıldı. Bâhnâme türünün zamanla cinsel sağlıktan uzaklaşarak özellikle 17. Yüzyıldan sonra pornografik temaya bürünmesi hakkında ki bulgular vurgulandı.

Yaşadığı çağı da göz önünde bulundurarak ki bu çağ Osmanlı devletinin beş kıtaya hüküm ettiği bir devirdi. Yani, muhteşem yüzyılını yaşıyordu. Osmanlı'da dönemin bir kültür merkezi sayılabilecek (İstanbul fethi öncesi) Gelibolu'da öğrenim gördü ve İstanbul medreselerinde öğrenimini tamamladı. Bağdat, Erzurum, Şam, Halep, Manisa, Amasya ve Trabzon gibi kültür merkezlerinde üst düzey denilebilecek görevlerde bulundu. Devre damgasını vuran ve birçok sahada iz bırakan Alî, sanatkârlarla ilim meclislerinde bulundu. Sanat huzmesini renkli ve zengin tutan yazar, ayrıca 300 yıllık Osmanlı tarihinin de yer aldığı Kühü'l-ahbar adlı türün başyapıtını kaleme aldı. Tarih eseriyle tarihçiliği tartışılmayan ve diğer birçok türde nitelikli eserler veren Gelibolu'lu Mustafa Alî'nin hayatına, kişiliğine, sanatına ve eserlerine yer verdik.

Bir nüshası Türkiye'de, bir nüshası Berlin'de ve diğer üç nüshası Kahire'de bulunan Râhatü'n-Nüfus adlı eserden alıntılar yaparak tanıtımını yapmaya çalıştık. "Bâhnâme-yi Kebir" ve "Bâhnâme-yi telif-i Alî merhum" olarak Berlin nüshasında geçen bu ifadelerle Râhatü'n-Nüfus'un Gelibolu Mustafa Alî'ye ait olduğu kanaati hâsıl oldu. Bu eser, Tifâşî'nin Arapça eserine ilaveler yapılarak yeniden kaleme alınmış. İki bölümden oluşan eserde nazım, nesrin arasına serpiştirilmiştir. Nazımda yüksek bir şiiri dili oluşturulmamakla beraber aruz vezni ustaca kullanılmıştır. Alî'nin diğer edebî eserlerine göre dili daha ağırdır. Bu da eserin bir bilim kitabı olmasından kaynaklandığı görüşündeyiz. Arapça ve Farsçanın yoğun kullanıldığı eserde, Arap dili ve imlası devrin geleneğine uygun olarak ağırlıklı bir biçimde kullanılmıştır. Cinsel sağlık, kadın ve erkek fizyolojileri, cinsel gücü artırıcı ve kuvvetlendirici terkipler, tedavi yöntemleri, hamilelik ve daha birçok konuda bilgiler içermektedir.

SONUÇ

Eski Tıp ile zikredilen ve onun bir parçası olan cinsel sağlığın yaşadığı evreler Uzakdoğu, Mağrip ve İslam uygarlığında oluşan algı, bâhnâme, Kama-sutra ve kokulu Bahçe arasındaki fark ve benzerlikleri ilgili eserlerden örnekler verilerek anlatıldı. Bâhnâme türünün zamanla cinsel sağlıktan uzaklaşarak özellikle 17. Yüzyıldan sonra pornografik temaya bürünmesi hakkında ki bulgular vurgulandı.

Yaşadığı çağı da göz önünde bulundurarak ki bu çağ Osmanlı devletinin beş kıtaya hüküm ettiği bir devirdi. Yani, muhteşem yüzyılımı yaşıyordu. Osmanlı'da dönemin bir kültür merkezi sayılabilecek (İstanbul fethi öncesi) Gelibolu'da öğrenim gördü ve İstanbul medreselerinde öğrenimini tamamladı. Bağdat, Erzurum, Şam, Halep, Manisa, Amasya ve Trabzon gibi kültür merkezlerinde üst düzey denilebilecek görevlerde bulundu. Devre damgasını vuran ve birçok sahada iz bırakan Alî, sanatkârlarla ilim meclislerinde bulundu. Sanat huzmesini renkli ve zengin tutan yazar, ayrıca 300 yıllık Osmanlı tarihinin de yer aldığı Künhü'l-ahbar adlı türün başyapıtını kaleme aldı. Tarih eseriyle tarihçiliği tartışılmayan ve diğer birçok türde nitelikli eserler veren Gelibolu'lu Mustafa Alî'nin hayatına, kişiliğine, sanatına ve eserlerine yer verdik.

Bir nüshası Türkiye'de, bir nüshası Berlin'de ve diğer üç nüshası Kahire'de bulunan Râhatü'n-Nüfus adlı eserden alıntılar yaparak tanıtımını yapmaya çalıştık. "Bâhnâme-yi Kebir ve Bâhnâme-yi telif-i Alî merhum" olarak Berlin nüshasında geçen bu ifadelerle Râhatü'n-Nüfus'un Gelibolu Mustafa Alî'ye ait olduğu kanaati hâsıl oldu. Bu eser, Tıfâşî'nin Arapça eserine ilaveler yapılarak yeniden kaleme alınmış. İki bölümden oluşan eserde nazım, nesrin arasına serpiştirilmiştir. Nazımda yüksek bir şiiri dili oluşturulmamakla beraber aruz vezni ustaca kullanılmış. Alî'nin diğer edebî eserlerine göre dili daha ağırdır. Bu da eserin bir bilim kitabı olmasından kaynaklandığı görüşündeyiz. Arapça ve Farsçanın yoğun kullanıldığı eserde, Arap dili ve imlası devrin geleneğine uygun olarak ağırlıklı bir biçimde kullanılmıştır. Cinsel sağlık, kadın ve erkek fizyolojileri, cinsel gücü artırıcı ve kuvvetlendirici terkipler, tedavi yöntemleri, hamilelik ve daha birçok konuda bilgiler içermektedir.

KAYNAKÇA

- Abd Al-adır Zumanah, (1964), Abu al-Abbas al-Tifashi 580651 (1184-1253)
- ABİK, A. D., (2005), **Meyveler Münazarası, (Doğu Türkçesi)**, Ankara: Seçkin Yayınları.
- AĞIR AKÇA, M., (2004), **İslâm Tıp Tarihi**, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- AKALIN, M., (1993), "Üzerlik", **II. Uluslararası Karacaoğlan ve Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, s. 247-260.
- AKALIN, M., (1998), **Tarihî Türk Şiveleri**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- AKSAN, D., (2004), **Türkçenin Sözvarlığı**, Ankara: Engin Kitabevi.
- AKSOYAK, İ., H., (2014), Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âlî, Çalıştay Bildirileri (28-29 Nisan 2011), TDK
- ALKAN, M., (2014), Manisa'da Hafsa Sultan Dârüşşifası (Bîmarhanesi), volüm 9/10 Fall 2014, p. 19-31, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Ankara-Turkey
- ALTINTAŞ, A., (1988), "Divan-ü Lügat-it-Türk'teki Tıp Terimleri", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S:2, s.65-73.
- ARDA B., (1979), Ankara Üniversitesi Tıp fakültesi Dentoloji Anabilim Dalı Kütüphanesi'ndeki Tıpla ilgili Yazma eserler, **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**. İstanbul.
- ARGUNŞAH M., (1999), **Muhammet b.Mahmud-ı Şirvani, Tuhfe-i Muradi, İnceleme-Dizin**, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- AYVERDİ, İ., (2011), Misallî Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı yay. İstanbul
- Bağdadlı İsmail Paşa, (1945), **Keşf el-Zunun Zeyli**, c. I. Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul.
- Bah ilmi, **İslami Bilgiler Ansiklopedisi**, c. I, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981,300.
- Bahname, **Türk Dili ve Edebiyatı ansiklopedisi**, c. I, Dergâh Yayınları, İstanbul, s.294
- BANGUOĞLU, T., (1995), **Türkçenin Grameri**, Ankara: TDK.
- BARDAKÇI, M., (1992), **Osmanlı'da Seks-Sarayda Gece Dersleri-**, Gür yayınları, İstanbul.
- BARDAKÇI, M., Uzun Gecelerin Sihirli Macunu, **Hürriyet** [gazete], 17.04.1997
- BAŞDAŞ, C., (2006), "Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk", **İlmi Araştırmalar**, S:21, s: 53-64.
- BATU, A., (2015), Türk-İslâm Kültüründe ve Günümüz Dengeli, Sağlıklı ve Helal Beslenmede Hz Muhammed Öğretisi, Volum 10/2 Winter 2015, p. 69-100, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/Turkish-Studies.7450> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY
- BAYAT A., H., (1994), Necip Paşa Kütüphanesi Tıbbi Yazmaları, **Türk Kültüründe Tire**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara.
- BAYAT A., H., OKUMUŞ N., (2002), **Muhammed bin Mahmud-i Şirvani Mürsid İnceleme - Metin-Dizin-Sözlük**, Atatürk Kültür Merkezi Ankara.
- BAYAT, A. H., (1999), **Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Ankara: AKM Yayınları.
- BAYAT, A. H., (2000), "Uygur Tıp Metinleri", **Tıp Tarihi**, İzmir: Sade Matbaa.
- BAYAT, A. H., (2003), **Tıp Tarihi**, İzmir: Sade Matbaa.
- BAYAT, A. H., (2009), **Osmanlı Tıbbında Cinsellik ve Ali Bin İshak'ın Bâhnâmesi [?- 1430]**, İzmir: Ege Üniv. Basımevi.
- BAYLAV N., (1953), **Fatih Sultan Mehmet Devrinde (Te'lif Terceme ve İstinsah Edilen) Tıp Eserleri İlaçlar**, Türkiye Tıbbi ve Müstahzarat Laboratuvarları yayınları, İstanbul.
- BAYLAV N., (1968), **Eczacılık tarihi**, İstanbul.
- BAYTOP T., (1999), Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi, Geçmişte ve Bugün [ilaveli 2.baskı] Nobel Tıp Kitapevleri İstanbul.
- BAYTOP, T., (2007), **Türkçe Bitki Adları Sözlüğü**, Ankara: TDK.
- BEDEVİAN A., K., (1936), **Illustrated Polyg lottik Diktionary of Plant Names** Argus & Papazian Presses, Cario.
- BİNNUR E., (2001), **Tuhfe-i Mü barizi (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Botanika Terimleri ve Bitki Adları** (Hz. Azerbaycan SSR Elmler Akademiyasının Terminoloja komitesi) Elm Neşriyat, Bakü 1980.
- BOZKURT N., Hıfzıssıhha, **Türkiye diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. XVII, İstanbul 1998
- BULUT, S., (2014), Cerrâh-nâme (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), Volume 9/3 Winter 2014, p. 1671-1673, <http://dx.doi.org/10.7827/Turkish-Studies.7450> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- Bursalı Mehmet Tahir, (1975), **Osmanlı Müellifleri**, c. III, İstanbul 1343: Latin harfleri ile c. III, Meral yayınevi, İstanbul.
- CANPOLAT, M., ve Önler, Z., (2007), **İshak Bin Murad Edviyye-yi Müfrede**, Ankara: TDK.
- Celalüddün Hızır (Hacı Paşa) Müntehab-ı Şifa II**, sözlük, Simurg yayın evi, İstanbul 1999.
- CEMİLOĞLU, İ., (2000), **14. Yüzyıla Ait Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi**, Ankara: TDK.
- COŞAR, A. M., (2008), “Bir Adlandırma Ögesi Olarak Organ adları”, **Turkish Studies**, s: 1049-1079, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Ankara-Turkey
- ÇAĞRICI M., (1999), İbn Meymun, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. XX, İstanbul, s. 197-199
- ÇELEBİOĞLU A., (1989), **Ali Nihat Tarlan**, Kültür Bakanlığı Türk Büyükleri Dizisi, Ankara.
- ÇELEBİOĞLU A., (1999), **Türk Edebiyatı'nda Mesnevi [XV. YY'a Kadar]** Kitabevi İstanbul.
- ÇETİN, E., (2005), “Divanü Lügat-it-Türk'te Yiyecek İçecek Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesindeki Görünümleri”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:2, s: 185-200.
- DEMİR, E., (2014), **Tevârîh-i Şâhî Fî'l-Ehâdis-i İlâhî**, Marmara Üniv. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul
- DEMİR, R., (2001), **Osmanlılarda Bilimsel Düşüncenin Yapısı**, Ankara: Epos Yayınları.
- DERİN, A., (1987), **Tuhfe-i Mü barizi (Metin-Gramer Notları-Sözlük)**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Derleme, 2014, **İtırılı Bahçe**, Gece Kitaplığı, İstanbul
- DEVELİ, H., (2013), **Osmanlı Türkçesi Klavuzu I-II**, İstanbul: Kesit Yayınları
- DEVELİOĞLU, F., (1999), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİLÇİN, C., (1983), **Yeni Tarama Sözlüğü**. Ankara: TDK.
- DOĞAN, L., (2005-I), “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme –Ana ve Ara Temel Kelimeler-” **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:6, s:141-163
- Ebu Ali İbn Sînâ, (1982), **Tıp Kanunları**, II. Kitap 2. Neşri Özbekistan SSR Fen Neşri hayatı Taşkent.
- ELGOOD C., (1352), **Tarih-i Peşeng-i İran** (Terc. Muhsin Cavidan) Tahran.
- ENÇ, M., (1974), **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara: TDK.
- ERDN, B. (2001), **Tuhfe-yi Mü barizi (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ERGİN, M., (2007), **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- “Erotik Müzayedede”, **Milliyet** [gazete] 26 Eylül 2011 Eren, H., (1999), **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- EYÜPOĞLU İ. Z., (1968), **Divan Şiirinde Sapık Sevgi**, Okat Yayınevi İstanbul.

- FAZLUR R., (1997), **İslam Geleneğinde Sağlık ve tıp değişim ve kimlik** (Terc. A. B. Baloglu, A. Çiftçi) Ankara Okulu yayınları, Ankara.
- GOLKARYAN, K., 2008, *Rahname Farsça-İngilizce-Türkçe Sözlük*, Rahname yay., Tahran
- GOLKARYAN, K., 2011, *Türkçe-Farsça Sözlük*, Ahtar yayınevi, Tebriz
- GÖKYAY O. Ş., (1994), Deli Birader, **Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. IX, İstanbul.
- GÜLEN S. T., (2007), **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, Ankara: TDK.
- GÜLSEVİN, G., (1997), **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Ankara: TDK.
- GÜMÜŞATAM, G., (2013), Edirnevî'nin "Levâzımü'l-Hikmet"i ve Kıbrıs'ta Tıp Konulu Yazma Eserler, Volume 8/9 Summer 2013, P. 1571-1583 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/Turkish-Studies.7450> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY
- GÜVEN, M., (2005), Abdul vehhab Bin Yusuf'un Müntahap-I Fi't-Tıbb'ı (Dil İncelemesi-Metin-Dizin), Denizli: Pamukkale Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- GÜVEN, M., (2008), "Kitabu'l-Mühimmat fi't-Tıb'daki Türkçe Organ Adları", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:23, s: 112-135
- Hacı Mustafa Rakım, (1299), **Mürşid-i Müteehhilin ve Mürşüd-i Nisa**, İstanbul.
- HADİYE T., (1978), **Yabani Bitkiler Sözlüğü** [c. I] **Yabani Bitkilerin Tıpta ilaç olarak kullanılışları** [c. II.], Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Hakim Mahommed Said, (1973), **al-Bruni's Book on Pharmacy and Materia Medica**, Hamdard National Foundation, Karachi.
- HATİPOĞLU, V., (1981), **Türkçenin Ekleri**, Ankara: TDK.
- Hayredin Zirikli, (1969), el-Tifaşi [570-651/1184-1253] **el-Alem: Kamus-ı Teracim**, c. I, Beyrut.
- HİTTİ P. K., (1981), **Siyasi ve kültürel İslam Tarihi**, c. IV, Boğaziçi yayınları İstanbul.
- İbn-i Şerif, (2003), **Tabib İbn Şerif, Yadigar**, c. I, Yerküre, İstanbul.
- İBRAHİMOV A., (1963), Tıbbı Ait Bazı Elyazmaları Hakkında **Respublika Elyazmaları Fondunun Eserleri**, c. II, Azerbeycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakü.
- İHSANOĞLU E., (1998), Osmanlı Bilim Literatürü, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c.II, IIRCICA, İstanbul.
- İHSANOĞLU, E. ve DİĞERLERİ, (2004), **Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. İbn Sina, **el-Kanun fi't- Tıbb**, c. II., Beyrut (Tarihsiz).
- İLERİ, C., (2007), "Divan-ü Lügat-it-Türk'te Geçen Meyve-Sebze Adları ve Türklerin Bunlardan Yararlanma Biçimleri", **Türk Dili**, S:669, s: 542-572.
- İLYASOĞLU Mercimek Ahmed, *Kabusnâme*,
- İSEN, M., (1988), *Gelibolulu Mustafa Alî, Kültür ve Turizm Bak.*, Ankara.
- JONES, C., (1993), **Historical Linguistics**, London; Newyork: Longman Press.
- KAFA DENK, N., (1996), Hakim Bereket'in Tuhfe-yi Mu barizi Adlı Eserinin Tenkitli Metni ve Akra badin Kısımının İncelemesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- KAHYA E., İbn Sina'nın Anatomi çalışmalarının bir değerlendirilmesi, **II. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul 20-21 Eylül 1990, Kongreye sunulan bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Ankara 1999.
- KAHYA, E., (1995), **İbn-i Sina El-Kanun fi't-Tıbb (Birinci Kitap)**, Ankara: AKM Yay.
- KAHYA, E., (2002), "Anadolu Selçuklularının Bilimsel Faaliyetlerinin Genel Bir Değerlendirmesi", III. Uluslararası Mevlana Kongresi Bildirileri, s.245-252.
- KAHYA, E., (2003/1), "On Besinci Yüzyılda Osmanlılarda Bilimsel Faaliyetlerin Kısa Bir Değerlendirmesi" **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 1, s.11-19.
- KARABULUT A., R., (1993), **Tıbbı-ı Nebevi Ansiklopedisi**, c. I, Kayseri.
- KARABULUT A., R., (1982), **Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu I-II**, Mektebe yayınları Kayseri.
- KARACAN T., (1990), **Derenâme (ya da) Hacı Fesad ve Söz Ebesi**, Sivas.
- KARAHAN F. E., (1996), **Top Kapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu** c. III, İstanbul.
- KARPUZ, H. Ömer ve KURGUN, L., (2000), "Organ Adlarından Olusan Yer Adları", **Ana Dili Dergisi**, S:19.
- Katip Çelebi, (1943), **Keşf el-Zunun**, c.I. 2. Basılış, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1971,s.835:c.II. Maarif Matbaası, İstanbul.
- KAYA M., Kindi, (2003), Ya'kub b. İshak, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C xxvi,
- KAYA, E., (2008), **Muyıddin Mehî'nin Müfid (Nazmü't-Teshîl) Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin) ve Bu Eserin 15. Yüzyıl Türk Tıp Dilinin Oluşmasındaki Yeri**, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- KAYA, Ö., (2006), "Doğu Türk Yazı Dili ve Edebiyatı araştırmaları VI: Doğu Türk Yazı Dili Alanına Ait Bir Tıp Metni", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, , C: 3, S: 4, s:111-129.
- KILIÇÇIOĞLU, V., (1956), **Cerrahiye-i İlhaniye**, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- KORKMAZ, Z., (1959) "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme" **DTCF Dergisi**, S: XVIII 3-4, s: 275-358.
- KOSAY, H. (1975), "Divan-ü Lügat-it-Türk'teki Terimlerden Örnekler", **I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler**, Ankara TDK.
- KURBAN, F., (1990), **Şirvanî Mahmud -Muhammediye**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KURDOĞLU V. B., (1967), **Şair Tabipler**, Baha Matbaası, İstanbul.
- KUT G., (1989), **Tercüman Gazetesi Türkçe yazmalar kataloğu**, İstanbul.
- MANSUROĞLU, M., (1958), "Türkçede -āy, -gey eki ve Türemeleri", **Jean Deny Armağanı**, s. 171-183.
- MASON, F. S., (2001), **Bilimler Tarihi**, (Çev.: Umur Day belge), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- NASRULLAHOĞLU S., (1991), **Gayetülbeyan fi Tedbiri Bedenil'insan**, İnsan sağlığı ve sağlığı koruma yöntemleri (sad.Abdi Özkök)c. I-II, Ve-Ga yayınları Ankara.
- NİDAİ, **Menafiu'n-Nas**, Ankara Milli Ktb, Yz, A 576

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- NİŞANYAN, S., (2007), **Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimoloji Sözlüğü**, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- OKUMUŞ N., (1999), Manisa İl Halk Kütüphanesi Tıp yazmaları Türkçe- Arapça –Farsça)**Tıp Tarihi Araştırmaları**, İstanbul.
- OKUMUŞ N., (1999), Manisa İl Halk Kütüphanesi Türkçe Tıp Yazmaları. **Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri**, Ankara.
- OKUMUŞ, N., Bayat, A. H., (2004), **Muhammed bin Mahmud-ı Şirvan i Mürşid**, Ankara: AKM Yayınlar
- ORHAN S. ve diğerleri, (2004), **Ahi Çelebi Yadiğâr**, Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yay.
- OTURAKÇA, N., (?) “Divan-ü Lügat-it Türk'teki Botanik Terimlerinin Kazak Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Görünümleri” **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.
- ÖNLER, Z., (1985), “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış iki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri” **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, s.87-130.
- ÖNLER, Z., (1990), “XIV. ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri”, **Journal of Turkish Studies (Fahir İz Armağanı)**, Harvard, V: 14, s.357-392.
- ÖNLER, Z., (1990), **Celaluddin Hızır (Hacı Pasa) Müntahap-ı Şifa I Metin**, Ankara: TDK.
- ÖNLER, Z., (1999), **Celalüddin Hızır (Hacı Pasa) Müntahabı- Şifa II Sözlük**, İstanbul: Simurg.
- ÖNLER, Z., (2006), “Divan-ü Lügat-it-Türk ve Kutadgu Bilig’de Tıp Terimleri”, **Kebikeç**, S.22.
- ÖNLER, Z., “Hacı Paşa’nın Müntahap-ı Şifa Adlı Eserinde Geçen Bitki Adları Üzerine”, **Türk Dili**, S.413, s: 405.
- ÖZCAN A., Bahnames in the Their Medico-Social Aspekts, **Art and Andrology 6**, İstanbul 1992.
- ÖZCAN A., Bahneme, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, c.IV,1991
- ÖZCAN, H., (2007), **Kaysunizâde Muhammed Çelebi El- Ankaravî’ nin Menâfiu’n-Nâs Adlı Eseri (Metin-Dil Özellikleri-Dizin)**, Konya: Selçuk Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÖZÇELİK S., **XV. Yüzyılda yazılmış bir Tıp Eseri, Kitâbü’l-Mühimmat**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2011.
- ÖZÇELİK, S., (1997), “XV. Yüzyılda Yazılmış Üç Tıp Kitabı Üzerine”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara: TDK, s:385-395.
- ÖZÇELİK, S., (2007), “Ali Haydar Bayat, Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el- Mârdânî Kitâbü’l- Müntehab fi’t-Tıb (İnceleme - Metin - Dizin - Sadeleştirme - Tıpkıbasım) Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yayını. İstanbul 2005”, **Turkish Studies /Türkoloji Araştırmaları**, V: 2/2, s.519-530.
- ÖZÇELİK, S., (2007), “Ali Haydar Bayat, Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el- Mârdânî Kitâbü’l- Müntehab fi’t-Tıb (İnceleme - Metin - Dizin - Sadeleştirme - Tıpkıbasım) Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yayını. İstanbul 2005”, **Turkish Studies /Türkoloji Araştırmaları**, V: 2/2, s.519-530.
- ÖZER O., (1995), **Ahmedi, Tervihü’l-Ervah, Giriş-İnceleme-Metin**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi Elazığ.

- ÖZKAN, M., (2013), **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- ÖZTUNA Y., **İslam Devletleri, Devletler ve Hanedanlar**, c. I, Kültür Bakanlığı Ankara 1989.
- PARLATIR, İ., (2006), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Yargı Yayınevi.
- PARMAKSIZOĞLU İ., (1967), **Kemâl Paşa-zâde**, İslam Ansiklopedisi c.VI. İstanbul.
- REDHOUSE, S. J., (2001). **A Turkish And English Lexicon**. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- REMZİ M., (1372/1953), **İhyatü-t Tezkire fi'n-Nebatati't-Tıbbiye ve'l-Müfredati'l-Attariyye**, Mısır.
- ROBERT T., (1959), Gunther: **The Greek Herbal of Dioscorides**, Hafner Publishing Co., New York.
- RONAN, C. A., (2005), **Bilim Tarihi-Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişimi**, (Çev. : Ekmeleddin İhsanoğlu ve Feza Güner gün), Ankara: TÜBİTAK.
- ROSENTHAL B., İHSANOĞLU E., (2003), **Mahtematicians, Astronomes and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works [7th -19th c.]** IRCICA, İstanbul.
- SABUNCUOĞLU Ş., (?) **Mücerrebnâme**, Süleymaniye Ktb., Hamidiye Bölümü No. 2/1034. Samar Najm Abul Huda, (1997), (Translated and with Commentary):**Arab Roots of Gemology Ahmad İbn Yusuf al Tifashi's Best Thoughts in the Best of Stones**, Scarecrow Press, Sarı N.,-Bedizel Z., (1992), **Buhari Art& Andrology 6**, İstanbul.
- SABUNCUOĞLU Ş., (1999), **Mücerrebnâme** [Hz. İlder Uzel- Kenan Süveren], Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Salih b. Nasrullah, **Gayetü'l-Beyan fi Tedbiri Bedeni'l-İnsan**, Sarı, N. (1999), "Osmanlı Hekimliği ve Tıp Bilimi", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S:V.
- SARI N.,-BEDİZEL Z., (1992), Enderuni Hüseyin Fazıl (1759-1810) and the Hübabname, **Art& Anrology 6**, İstanbul.
- SARTON G., (1962), **İntroduktion to the History of Science** , vol. II, part II, vol. III, The Williams & Willkınıs Company, Baltimor.
- SCHULLIAN D., FRANCIS, M., SOMMER E., **A Catalogue of Incunabula and Manuscripts in the army Medical Library**, Published, Henr Schuman, Inc., New York[tarihsiz].
- Sehi Bey, (1980), **Tezkire Heşt Behişt** (Haz. M. İsen) İstanbul.
- SEZGİN F., (1970), **Geschichte des Arabischen Schriftmus [GAS]** Band III, E.J. Brill, Leiden.
- STEİNGASS, F., (2005), **A Comprehensive Persian-English Dictionary**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- STOREY C.A., (1972), **Persian Litterature**, vol II, P. I, Luzak.
- SÜVEREN, K. ve Uzel D., (1999), **Serefeddin Sabuncuoğlu Mücerrebname**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- SÜVEREN K., UZEL İ., (1988), İlk Türkçe Dil Yazmalarına Genel bir bakış, **Tıp Tarihi Araştırmaları** S.2, İstanbul.
- ŞAHİN, H., (2003), **Eski Anadolu Türkçesi**, Ankara, Akçağ.
- ŞAHİN, H., (2004), "Terceme-i Rahatu'l-İnsân", **Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:5, s:71-115.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- ŞAHİN, H., (2004), "Terceme-i Rahatu'l-İnsan", **U.U. Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:7.
- ŞAHİN, H., (2007), "Câmi'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri", **Turkish Studies**, V: 2, s: 570-602, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Ankara-Turkey
- ŞAHİN, H., (2007), "Câmi'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri", **Turkish Studies**, V: 2, s: 570-602.
- ŞEHSUVAROĞLU B., ve Ark., (1987), **Türk Tıp Tarihi**, Bursa.
- ŞEHSUVAROĞLU B., (1961), Osmanlı Padişahları ve Bâhnâmeler, **VI. Türk Tarih Kongresi [Ankara 20-26 Ekim 1961] Kongreye Sunulan Bildirimler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1967; Aynı Metin, Eczacılık Bülteni, c. II, S.9, İstanbul 1961.
- ŞEHSUVAROĞLU, B. N., (1957), "Anadolu'da Türkçeleşme Cereyanları ve Türkçe İlk Tıp Yazmalarındaki Terimler", **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957**, s. 25 35.
- ŞEHSUVAROĞLU, B., (1954) **Şair ve Hekim Ahmedî**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- ŞEKER M., (1986), "Mustafa Ali", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi** c.VI, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Şemseddin Sami, (1314), **Kamus'ul-'Alem** c. II, V, İstanbul.
- Şemseddin Sami, (1996), **Kâmûs-ı Türkî**. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ŞESEN, R., (1993), "Ortaçağ İslâm Tıbbının Kaynakları ve XV. Yüzyılda Türkçeye Tercüme Edilen Tıp Kitapları", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S:5.
- ŞEŞEN R., (1978), Türkiye Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Nadir Türkçe Yazmalar, **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi** S.9, İstanbul.
- ŞEŞEN R., (1984), Türki'ye kütüphanelerindeki tanıtılmış bazı Farsça yazmalar, **İslam Tetkikleri Dergisi** c. VIII, Cüz 1-4 İstanbul.
- ŞEŞEN R., (1993), Ortaçağ İslam Tıbbının Kaynakları ve XIV. Yüzyılda Türkçe 'ye Tercüme edilen Tıp Kitapları, **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S. 5, İstanbul.
- ŞEŞEN R., (1994), On Beşinci Yüzyılda Türkçe 'ye tercümeler, **XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 5-9 Eylül 1990, Kongreye sunulan bildiriler**, c. III, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.
- ŞEŞEN R., İZGİ C., AKPINAR C., (1984), **İslami Tıp Yazmaları Kataloğu**, IRCICA, İstanbul.
- Şeyh Nefzavi, (1991), **Arap Aşk Sanatı, Kokulu Bahçe** (Terc. Mustafa Deniz) Limbo yayınları, İstanbul.
- Şeyhi Mehmed Efendi, (1989), **Sakaiki'n-Numaniyye ve Zeyilleri**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TAŞKÖPRÜZADE Ahmad, (1313), **Mevzua'tu'l-'Ulum** (Terc. Kemaleddin Mehmet), c. I, Dersa'adet.
- TDK Komisyon, (1993), **Derleme Sözlüğü I-VIII**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK Komisyon, (1996). **Tarama Sözlüğü I-XII**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK Komisyon, (2005), **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK.
- TEZCAN, S. (2001), "En Eski Türk Dili ve Yazını", **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Ankara: TTK.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- TİMURTAŞ, F. K., (2005), **Eski Türkiye Türkçesi**, Ankara: Akcağ.
- TOKMAK A.N., (1995), Erzaki-i Herevi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** c. XII, İstanbul.
- TOR, G., (1982), **Anadolu Ağzlarında Organ Adları**, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (Yüksek Lisans Tezi).
- TULUM, M., (2000), **Tarihî Metin Çalışmalarında Usul**, İstanbul: Deniz Kitabevi.
- TUNCER H., (1978), **Yabanî Bitkiler Sözlüğü** [c. I], **Yabanî Bitkilerin Tıpta İlaç Olarak Kullanılışları** [c. II], Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- TURAN, S., (2000), **Türk Kültür Tarihi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TÜRK, V., DOĞAN, Ş., ŞERİFOĞLU, Y., (2012), **Eski Anadolu Türkçesi Dersleri**, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1992.
- TÜRKER Ş., Osmanlı'da Cinsel Kültür, **Sabah** [Gazete], 9-12 Mart 2001.
- Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu** c. I Kültür Bakanlığı, Ankara 1979.
- TÜRKMEN, S., (2006), **Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri**, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ULLMANN M., (1995), **İslam Kültür Tarihinde Maji** (Terc. Yusuf Özbek), İz Yayıncılık, İstanbul.
- ULUDAĞ, O. S., (1991), **Beş buçuk Asırlık Türk Tebâbeti Tarihi**, (Haz. İlter Uzel) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- USTA, H. İ., (2007), **Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminin de Sintagmatik Yapılar**, Ankara: Bizim Büro Basım Yayım Dağıtım.
- UZEL İ., (2000), “Yeni Bulunan Bir Bâhnâme: Tuhfe-i Müttehhlil”, **IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi (18-20 Eylül 1996), Bildiri Özetleri**, İzmir.
- UZEL İ., Türkçe Bahnameler Hakkında bir inceleme, **Kebikeç**, S. 13, 2002.
- UZEL, İ., (1992), **Sabuncuoğlu Serefeddin Cerrahiyetü'l-Haniyye**, Ankara: TTK Yayını.
- UZEL, İ., (2000) “Osmanlı Türk Tıbbı”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, İstanbul: Otuken Kitabevi, C:6.
- UZEL, İ., (2003/1), “On Besinci Yüzyılda Osmanlılarda Bilimsel Faaliyetlerin Kısa Bir Değerlendirmesi” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.
- UZLUK, F. N., (1959), **Genel Tıp Tarihi I**, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yay.
- UZUN ÇARŞILI, D. H., (1970), “Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü”, **TTK BELLETEN**, S: 134, s: 241-243.
- UZUNÇARŞILI İ. H., (1975), **Osmanlı Tarihi**, c. I,3. Baskı Türk Tarih Kurumu, Ankara 1972; c.II,3. baskı Türk Tarih Kurumu Ankara.
- UZUNÇARŞILI İ. H., (1984), **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, D.H., (1987), **Osmanlı Tarihi**, Ankara: TTK
- UZUNÇARŞILI, D.H., (1988), **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**, Ankara: TTK Yayını.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- ÜNVAR A.S., (1950), **Hekimbaşı ve Hattat Katipzâde Mehmed Refi'** İstanbul.
- ÜNVER A. S., (1942), XIV. Asırda Saruhanlıların Türk Tababetine Hizmetleri ve Yakup Han Namına Terceme Edilen Bâhnâme, **Türk Tarihi Arşivi**.
- VATSAYAYANA, 2009, Kama Sutra (Çev. Mustafa Küpüşoğlu), Cinsel, İstanbul
- WA-Kitabuh Ahzar al-afkar fi jawahir al-ahjar, **Majallat al-Majma al-İlmi al-Arabi/Revue de l'Academiye Araba de Damas**, vol. XXXIX, no. I. Adivar, A., (1970), **Osmanlı Türklerinde İlim**, İstanbul (2. Baskı).
- YELTEN, M., (1993), **Şirvanlı Mahmud Muhammediye**, İstanbul: İstanbul Üni. Yay.
- YÜCEL, H. A., (1937), **Bir Türk Hekimi ve Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri**, İstanbul: Devlet Basımevi.
- Zeynelabidin b. Halil: **Şifau'l-Fuad li Hazreti Sultan Murad**, Şahsi Kütüphanemizdeki yazma.
- ZÜLFİKAR, H., (1991), **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**, Ankara: TDK
- ZÜLFİKAR, H., (1996), **Türkçe 'de Ses Yansımaları Kelimeler**. Ankara: TDK.
- ZÜLFİKAR, H., (2008), "Dünden Bugüne Türkçe Denşirmek Üzerine, Sureti Haktan Görünmek, Yapmak, Almak", **Türk Dili**, s: 323-329.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- ADIGÜZEL, A., Bâhnâmeye Bir Bakış ve Gelibolulu Mustafa Ali'nin Bâhnâmesi, **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 10/8 Spring 2015, p. 299-322, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8281>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

